

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.15>

Іван ШКУРАТ

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ivanshkurat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8810-2890

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА СПІВПРАЦЯ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ДОГОВІРНИХ МЕХАНІЗМІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів у глобалізованому світі. Розглядаємо проблеми, пов'язані зі зростаючим обсягом міжнародної торгівлі та електронної комерції, які впливають на безпеку, якість та права споживачів. Досліджуються різні аспекти споживчої безпеки та виклики, що стоять перед споживачами в глобальному масштабі. Зазначаються, що ефективний захист прав споживачів потребує спільних зусиль міжнародних організацій, національних урядів, громадських організацій та бізнес-сектору. Наголошено на необхідності розробки спільних механізмів регулювання, стандартів якості та сертифікації для забезпечення довіри споживачів до міжнародних товарів та послуг. Висвітлюються роль і важливість міжнародних організацій, національних урядів, громадських організацій та бізнес-сектору у розвитку ефективної транснаціональної співпраці для захисту прав споживачів. Визначено розумінню проблематики та викликів захисту прав споживачів у глобальному контексті, а також стимулює необхідність спільних дій та партнерства для забезпечення безпеки, довіри та прав споживачів на міжнародному рівні. Досліджується тема важливості транснаціональної співпраці для захисту прав споживачів у глобалізованому світі. Захист прав споживачів стає все більш актуальним у зв'язку зі зростаючою міжнародною торгівлею та електронною комерцією, що призводить до збільшення ризиків для споживачів у глобальному масштабі. Розглядаються можливі шляхи розв'язання проблеми, такі як розробка єдиної системи стандартів, застосування міжнародних сертифікаційних органів, розвиток механізмів альтернативного врегулювання спорів, сприяння споживчій освіті та створення електронних майданчиків для звернень споживачів. Підкреслено стимуляція до подальших досліджень та співпраці між всіма зацікавленими сторонами з метою покращення захисту прав споживачів на міжнародному рівні. Тільки через взаємодію міжнародних організацій, національних урядів, громадських організацій та бізнес-сектору можна досягти позитивних змін у сфері захисту споживачів та забезпечити їх права та довіру до міжнародного ринку. **Метою статті** є вивчення та аналіз транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів з особливим акцентом на роль міжнародних організацій та договірних механізмів в контексті України. **Методологія дослідження** включає аналіз літературних джерел, вивчення міжнародних договорів та конвенцій, проведення емпіричних досліджень та інтерв'ю з експертами з метою визначення ефективних стратегій транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів в Україні.

Науковою новизною цієї роботи є систематизація та аналіз сучасного стану транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів з урахуванням досвіду міжнародних організацій та договірних механізмів, а також висвітлення перспектив впровадження цих підходів в українській практиці.

Ключові слова: транснаціональна співпраця, захист прав споживачів, міжнародні організації, національні уряди, громадські організації.

Ivan SHKURAT

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Management Theory and Practice, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute"

ivanshkurat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8810-2890

TRANSNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION: THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND CONTRACTUAL MECHANISMS IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the issue of transnational cooperation in the field of consumer rights protection in the globalized world. We consider the challenges associated with the growing volume of international trade and electronic commerce, which affect safety, quality and consumer rights. Various aspects of consumer safety and challenges facing

consumers on a global scale are explored. It is noted that effective protection of consumer rights requires joint efforts of international organizations, national governments, public organizations and the business sector. The need to develop joint regulatory mechanisms, quality standards and certification to ensure consumer confidence in international goods and services was emphasized. The role and importance of international organizations, national governments, public organizations and the business sector in the development of effective transnational cooperation for the protection of consumer rights are highlighted. Determined to understand the issues and challenges of protecting consumer rights in a global context, and also stimulates the need for joint action and partnership to ensure safety, trust and consumer rights at the international level. The theme of the importance of transnational cooperation for the protection of consumer rights in a globalized world is explored. Consumer protection is becoming increasingly important due to growing international trade and e-commerce, which leads to increased risks for consumers on a global scale. Possible ways to solve the problem are considered, such as the development of a unified system of standards, the use of international certification bodies, the development of alternative dispute resolution mechanisms, the promotion of consumer education and the creation of electronic platforms for consumer appeals. Stimulation for further research and cooperation between all interested parties with the aim of improving the protection of consumer rights at the international level is emphasized. Only through the interaction of international organizations, national governments, public organizations and the business sector can positive changes be achieved in the field of consumer protection and ensure their rights and trust in the international market. **The purpose** of the article is to study and analyze transnational cooperation in the field of consumer rights protection with special emphasis on the role of international organizations and contractual mechanisms in the context of Ukraine. **The research methodology** includes the analysis of literary sources, the study of international treaties and conventions, conducting empirical research and interviews with experts in order to determine effective strategies for transnational cooperation in the field of consumer rights protection in Ukraine.

The scientific novelty of this work is the systematization and analysis of the current state of transnational cooperation in the field of consumer rights protection, taking into account the experience of international organizations and contractual mechanisms, as well as highlighting the prospects for the implementation of these approaches in Ukrainian practice.

Key words: transnational cooperation, protection of consumer rights, international organizations, national governments, public organizations.

Постановка проблеми. У глобалізованому світі зі зростаючим обсягом міжнародної торгівлі та електронної комерції, захист прав споживачів стає актуальним та складним завданням. Незважаючи на існуючі національні та міжнародні нормативи, споживачі зіштовхуються з недостатнім контролем якості товарів та послуг, порушенням їх прав у глобальному масштабі, а також зі складними процедурами вирішення споживчих суперечок між країнами. Недостатні спільні стратегії та механізми міжнародної співпраці між різними зацікавленими сторонами у сфері захисту прав споживачів призводять до збільшення ризиків для споживачів та негативного впливу на їх довіру до міжнародного ринку. Тому вирішення цієї проблеми потребує ефективної транснаціональної співпраці, розробки спільних механізмів регулювання та забезпечення захисту прав споживачів на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів: ролі міжнародних організацій та договірних механізмів в Україні досліджували такі науковці, як: Є. Борисов, О. Карпенко, М. Парасюк, О. Руднева та інші.

Мета статті. Метою статті є розгляд проблем та викликів, пов'язаних із захистом прав

споживачів у глобалізованому світі та необхідність транснаціональної співпраці для ефективного забезпечення захисту прав споживачів на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів включає взаємодію між різними країнами та міжнародними організаціями з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів на міжнародному рівні. У сучасному глобалізованому світі, коли товари і послуги широко перетинають національні кордони, споживачі стають більш уразливими перед різноманітними ризиками та небезпеками.

Доречно наголосити, що міжнародні організації грають ключову роль у забезпеченні транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів. Однією з найважливіших організацій у цьому контексті є ООН (Організація Об'єднаних Націй), зокрема, його спеціальний орган – Комісія ООН з прав споживачів. Ця комісія зосереджується на розробці політик та рекомендацій для забезпечення захисту прав споживачів у всьому світі.

Слід додати, що однією важливою міжнародною організацією є Європейський Союз (далі – ЄС). ЄС встановив широкі стандарти та правила щодо захисту прав споживачів для

своїх членів, і ці стандарти застосовуються до товарів і послуг, які імпортуються з інших країн. Таким чином, країни, які бажають торгувати з ЄС, часто змушені дотримуватись стандартів захисту прав споживачів, прийняти відповідні закони та політики [2, с. 25–27].

Варто зазначити думку вченого Х. Ходанича [7, с. 253–263], що існують договірні механізми, такі як міжнародні угоди та торгові домовленості, які можуть сприяти захисту прав споживачів. Наприклад, угоди про взаєморозуміння між країнами можуть сприяти обміну інформацією та досвідом у сфері захисту прав споживачів. Торговельні угоди можуть містити положення про захист прав споживачів, які зобов'язують країни дотримуватись певних стандартів, коли вони здійснюють торгівлю один з одним.

Крім цього, Україна також бере участь у міжнародній співпраці з питань захисту прав споживачів. Країна є членом різних міжнародних організацій, де вона співпрацює з іншими країнами та організаціями з метою розвитку і зміцнення захисту прав споживачів. Крім того, при вступі до Світової Торговельної Організації, Україна зобов'язалась дотримуватись стандартів і правил СТО, що стосуються захисту прав споживачів.

Отже, міжнародні організації та договірні механізми відіграють важливу роль у забезпеченні транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів, сприяючи встановленню стандартів, обміну інформацією та спільним діям для забезпечення безпеки та прав споживачів у всьому світі [5].

Важливо зазначити, що транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін у світі. Технологічний прогрес, міжнародна торгівля, зміни в законодавстві та економічні тенденції можуть впливати на споживачів і потребують активного реагування з боку міжнародних організацій і держав. Одним із сучасних викликів є захист прав споживачів в інтернет-середовищі. З популяризацією електронної комерції та онлайн-покупок зростає ризик шахрайства, крадіжки особистих даних та неправомірної обробки інформації про споживачів. Тому міжнародні організації та уряди мають співпрацювати, щоб розробити ефективні механізми регулювання електронної комерції та захисту споживачів в онлайн-середовищі.

Також слід звернути увагу на значущість споживчої освіти. Свідомий та освічений споживач має кращі шанси захистити свої права. Міжнародні організації можуть сприяти розвитку програм та матеріалів для споживчої освіти, щоб забезпечити, що споживачі розуміють свої права та можуть діяти відповідно до цих знань [20].

Необхідно відмітити думку О. Руднева [6], що партнерство між різними країнами і міжнародними організаціями є важливим для обміну найкращими практиками та досвідом. Взаємне навчання та усвідомлення проблем, з якими стикаються різні країни, допоможуть знайти більш ефективні рішення із захисту прав споживачів.

Крім того, Україна, як країна зі своїм власним законодавством та внутрішніми викликами, також може активно сприяти транснаціональній співпраці. Участь у міжнародних форумах, конференціях, обмін досвідом та розробка спільних ініціатив допоможуть зміцнити захист прав споживачів як на національному, так і на міжнародному рівні. Доречно наголосити, що транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів є необхідним елементом у забезпеченні сталого розвитку, захисту прав людей та забезпеченні їх безпеки у глобалізованому світі. Міжнародні організації, держави та споживачі повинні працювати разом, щоб забезпечити ефективний захист прав споживачів і створити сприятливі умови для їх споживання товарів та послуг.

Отже, розвиток транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів потребує розширення міжнародних стандартів та регуляторних механізмів. Одним із способів цього досягнення є укладення міжнародних договорів та угод, спрямованих на захист прав споживачів [3].

Проте, посилення взаємодії між країнами у рамках міжнародних організацій дозволить створити єдиний механізм для реагування на спільні проблеми і створення узгоджених стратегій. Наприклад, створення спільних баз даних про небезпечні товари, обмін інформацією про випадки порушення прав споживачів, взаємна допомога у розслідуванні та покаранні порушників можуть стати результативними діями у боротьбі з недобросовісними виробниками і постачальниками. Окрім цього, розвиток елек-

тронної торгівлі і міжнародного онлайн-бізнесу ставить перед споживачами нові виклики. Необхідно створити міжнародні правові стандарти для захисту споживачів в інтернеті, включаючи механізми регулювання електронних платежів, контроль якості товарів і послуг, захист персональних даних та боротьба з онлайн-шахраями.

Необхідно звернути увагу, що на думку вченого Т. Шатарська [8], який вважає що для ефективної транснаціональної співпраці також важлива роль міжнародних неурядових організацій та громадських об'єднань. Вони можуть виконувати функцію нагляду за додержанням прав споживачів, звертати увагу на проблеми та недоліки у системі захисту прав, а також ставити на порядок денний питання, що стосуються безпеки і прав споживачів на міжнародному рівні.

Варто наголосити, що транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів передбачає спільний підхід країн і організацій, важливо забезпечити відкритий діалог та конструктивну співпрацю між всіма зацікавленими сторонами. Регулярні зустрічі, конференції, семінари і обмін досвідом допоможуть удосконалити систему захисту прав споживачів і забезпечити збалансований підхід до вирішення споживчих питань.

Крім цього, національні уряди також мають активно сприяти транснаціональній співпраці, створюючи сприятливі законодавчі умови для захисту прав споживачів та ефективно співпрацюючи з міжнародними партнерами. Загалом, розвиток транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів вимагає колективних зусиль національних урядів, міжнародних організацій, неурядових організацій та самих споживачів. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити ефективний захист прав споживачів у всьому світі [8].

Важливо звернути увагу на роль міжнародних стандартів і сертифікацій в сфері захисту прав споживачів. Міжнародні організації можуть сприяти встановленню єдиної системи стандартів якості і безпеки товарів та послуг, що забезпечить довіру споживачів і сприятиме розвитку міжнародної торгівлі.

Однією з ініціатив у цьому напрямку є формування міжнародних сертифікаційних установ, які здійснюють контроль за дотриманням стандартів безпеки та якості продукції. Товари,

які проходять таку сертифікацію, стають більш затребуваними серед споживачів через гарантії їхньої якості та надійності. Втілення міжнародних норм також слугує перешкодою для недобросовісних виробників та дистриб'юторів, які не можуть відповідати встановленим критеріям безпеки та якості.

Варто підкреслити, що розвиток міжнародної співпраці також вимагає підтримки правової бази і механізмів врегулювання споживчих суперечок. Важливим є створення ефективних механізмів альтернативного врегулювання спорів (ADR), таких як медіація та арбітраж, які допоможуть вирішувати суперечки між споживачами та підприємствами без необхідності звертатися до судів. Значною перевагою міжнародних організацій є також їх здатність координувати співпрацю між різними країнами в разі кризових ситуацій або масштабних порушень прав споживачів. Швидке та координоване реагування на такі ситуації допоможе захистити права і інтереси споживачів і забезпечить покарання порушників [4].

Варто звернути увагу на позицію Є. Борисова [1], який підкреслює важливість електронних площадок для підсилення транснаціональної взаємодії у захисті прав споживачів. Розробка онлайн-ресурсів для обміну даними, подачі заяв та скарг від споживачів спонукатиме до оперативного вирішення виникаючих проблем і може служити ефективною зброєю проти порушень прав споживачів на глобальному рівні. Крім того, забезпечення доступності та зрозумілості інформації про права споживачів у різних країнах та різних мовах також є важливою складовою транснаціональної співпраці. Інформаційні кампанії та освітні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності споживачів, допоможуть їм бути більш свідомими та впевненими при захисті своїх прав.

Варто наголосити, що транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів вимагає гармонізації міжнародних стандартів, забезпечення ефективних механізмів альтернативного врегулювання спорів, створення міжнародних сертифікаційних органів, підтримки правової бази та інформаційної доступності. Тільки шляхом спільних зусиль та співпраці країн, організацій та споживачів можна забезпечити ефективний захист прав споживачів на міжнародному рівні.

Доречно зазначити, що спільна робота різних секторів суспільства є ключовою у забезпеченні прав споживачів. Урядові структури, як основні регулятори, забезпечують законодавчий фундамент та нагляд за дотриманням правил. Неприбуткові організації, в свою чергу, виконують роль посередників між громадянами та органами влади, вони зосереджують увагу на основних проблемах та підтримують ініціативи, спрямовані на захист прав споживачів. Комерційний сектор, будучи основним виробником та постачальником товарів та послуг, відіграє вирішальну роль у практичному дотриманні стандартів якості та безпеки. Тому важливість їхньої взаємодії та співпраці не може бути недооцінена у контексті захисту прав споживачів.

Варто зауважити, що національні уряди мають головну роль у створенні законодавства та нормативно-правового середовища, яке гарантує права споживачів. Проте, у світі зі складною глобалізацією та міжнародною торгівлею, транснаціональна співпраця стає невід'ємною частиною успішного захисту прав споживачів. Уряди повинні активно співпрацювати в межах міжнародних організацій, обмінюватися досвідом та передовими практиками, і створювати спільні стратегії для ефективного вирішення глобальних споживчих питань.

Крім цього, роль неурядових організацій у захисті прав споживачів надзвичайно важлива. Вони виступають за інтереси споживачів, сприяють формуванню свідомого споживачького поведінки, проводять освітні кампанії та допомагають споживачам звертатися із скаргами та зверненнями до компетентних органів. Громадські організації також можуть виконувати функцію моніторингу та нагляду за дотриманням прав споживачів, що додає прозорості і ефективності у сферу захисту споживачів.

Слід додати, що підприємства мають велику відповідальність за захист прав споживачів. Вони повинні дотримуватись стандартів якості та безпеки, надавати правдиву та чітку інформацію про свою продукцію та послуги, і реагу-

вати на скарги споживачів. Бізнес-сектор може також брати участь у розвитку добровільних ініціатив та стандартів, які підвищують рівень захисту прав споживачів [7].

Роль міжнародних організацій у сприянні транснаціональній співпраці та захисту прав споживачів багатогранна. Вони мають сприяти розробці і впровадженню стандартів якості та безпеки, забезпеченню регуляторних механізмів, координації дій між державами та організаціями, а також стимулювати освітні програми для підвищення обізнаності споживачів.

Отже, взаємодія між урядами, громадськими організаціями, бізнес-сектором та міжнародними організаціями є ключовим фактором у розвитку транснаціональної співпраці в сфері захисту прав споживачів. Тільки шляхом спільних зусиль та партнерства можна забезпечити стійкий та ефективний захист прав споживачів у глобальному масштабі.

Висновок. Проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що транснаціональна співпраця в сфері захисту прав споживачів є необхідною у сучасному світі з глобалізованою економікою та міжнародною торгівлею. Міжнародні організації, національні уряди, громадські організації та бізнес-сектор повинні співпрацювати разом, щоб забезпечити ефективний захист прав споживачів на міжнародному рівні. Міжнародні організації грають важливу роль у встановленні стандартів та рекомендацій для захисту прав споживачів. ООН, Європейський Союз та інші організації працюють над розвитком політик та нормативних актів для забезпечення безпеки та прав споживачів у всьому світі.

Таким чином, взаємодія між усіма сторонами: міжнародними організаціями, урядами, громадськими організаціями та бізнес-сектором, є ключовим фактором у забезпеченні стійкого та ефективного захисту прав споживачів на міжнародному рівні. Тільки спільними зусиллями можна досягти успіху в глобальному контексті та забезпечити безпеку, довіру та права споживачів у всьому світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисов Є. Є. Відступ держав від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини: теорія та практика. Одеса 2020 р. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1892>
2. Деякі з внутрішніх проблем ЄС, що аналізувалися у попередніх дослідженнях Центру Разумкова, залишаються актуальними і нині. Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. *Центр Разумкова*. 2021. с. 25–27 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf

3. Карпенко О. В. Забезпечення національної безпеки в контексті участі України в діяльності міжнародних організацій. *Політичне життя*. 2020, № 2. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/8852>
4. Механізм функціонування міжнародних організацій. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/185118/mod_resource/content/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%203.pdf
5. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Науковий вісник: Ужгородського національного університету*. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf>
6. Руднева О. М. Поняття та види міжнародних інституційних механізмів забезпечення та захисту прав людини. С. 27–32 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/07.pdf
7. Ходанич Х. Сутність та функції міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. *Збірник наукових праць*. 2018, № 1, С. 253–263.
8. Шатарська Т. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL : <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhнародni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>

REFERENCES:

1. Borysov, Ye.Ie. (2020). Vidstup derzhav vid mizhнародnykh zobov`iazan u sferi prav liudyny: teoriia ta praktyka [Retreat of states from international obligations in the field of human rights: theory and practice]. Odesa. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1892> [in Ukrainian].
2. Deiaiki z vnutrishnikh problem Yes, shcho analizuvalysia u poperednikh doslidzhenniakh Tsentru Razumkova, zalyshaiutsia aktualnymy i nyny. Ukraina-Yes: shliakh do politychnoi asotsiatsii [Some of the internal problems of the EU, which were analyzed in the previous studies of the Razumkov Center, remain relevant even now. Ukraine-EU: the path to political association]. *Tsentr Razumkova*. s. 25–27. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf [in Ukrainian].
3. Karpenko, O.V. (2020). Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v konteksti uchasti Ukrainy v diialnosti mizhнародnykh orhanizatsii [Ensuring national security in the context of Ukraine's participation in the activities of international organizations]. *Politychne zhyttia* № 2, Retrieved from: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/8852> [in Ukrainian].
4. Mekhanizm funktsionuvannia mizhнародnykh orhanizatsii [Mechanism of functioning of international organizations]. Retrieved from: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/185118/mod_resource/content/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%203.pdf [in Ukrainian].
5. Parasiuk, M.V. (2017). Problemni aspekty zakhystu prav spozhyvachiv v Ukraini [Problematic aspects of consumer rights protection in Ukraine]. *Naukovyi visnyk: Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf> [in Ukrainian].
6. Rudnieva, O.M. Poniattia ta vydy mizhнародnykh instytutsiinykh mekhanizmiv zabezpechennia ta zakhystu prav liudyny [Concepts and types of international institutional mechanisms for ensuring and protecting human rights]. s. 27–32. Retrieved from: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/07.pdf [in Ukrainian].
7. Khodanych, Kh. (2018). Sutnist ta funktsii mizhнародnykh orhanizatsii u suchasnykh mizhнародnykh vidnosynakh [The essence and functions of international organizations in modern international relations]. *Zbirnyk naukovykh prats*. № 1, s. 253–263 [in Ukrainian].
8. Shatarska, T. Mizhнародni mekhanizmy zakhystu prav liudyny. Pravo hromadian Ukrainy na zvernennia do konventsiiinykh orhaniv z zakhystu prav liudyny [International mechanisms for the protection of human rights. The right of citizens of Ukraine to apply to convention bodies for the protection of human rights]. Retrieved from: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhнародni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/> [in Ukrainian].